

Баруліна Юлія Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти
Криворізького державного педагогічного університету, Кривий Ріг, Україна

E-mail: julja.barulina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4053-5216>

Researcher ID: HOF-8295-2023

Фахова підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування професійної позиції

Стаття присвячена актуальній проблемі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування їхньої активної професійної позиції в умовах реформування вітчизняної освіти (НУШ). Мета статті – розкрити теоретичні засади формування професійної позиції майбутніх учителів початкових класів у системі вищої педагогічної освіти та обґрунтувати роль фахової підготовки у становленні педагогічного професіоналізму. Методи дослідження: теоретичний аналіз і синтез наукової літератури з проблеми, систематизація та узагальнення вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду, концептуальне моделювання. У змісті дослідження розглядаються поняття «підготовка», «фахова підготовка», «позиція», «суб'єктність», «професійна позиція» через призму філософських і педагогічних категорій. Особлива увага приділяється суб'єктності як структуростворювальному елементу професійної позиції вчителя, а також ролі педагогічної діяльності у становленні особистості педагога. Аналізуються погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників на сутність і структуру професійної позиції. Результати дослідження засвідчують, що ефективне формування професійної позиції майбутніх учителів початкових класів забезпечується переходом студентів з позиції об'єкта на позицію суб'єкта фахової підготовки, гармонізацією теоретичних знань із практичною діяльністю, розвитком творчого потенціалу та рефлексивних здібностей. Запропоновано авторське трактування поняття «професійна позиція майбутнього вчителя початкових класів» як складного особистісного утворення, що об'єднує інноваційні погляди й образ дій суб'єкта педагогічної діяльності в різноманітних ситуаціях професійної спрямованості.

Ключові слова: фахова підготовка, майбутній учитель початкових класів, професійна позиція, суб'єктність, педагогічний професіоналізм, НУШ, педагогічна діяльність, освітній менеджмент.

Вступ. Сучасна концепція підготовки педагогічних кадрів орієнтована на стимулювання саморозвитку, розкриття творчого потенціалу та забезпечення умов для самореалізації вчителів у їхньому прагненні до особистісного та фахового зростання. Упровадження реформи НУШ сформувало принципово нові вимоги до педагогів-практиків, які виключають можливість професійної стагнації. У зв'язку із цим набуває особливої значущості ідея безперервності педагогічного розвитку: університетська підготовка розглядається як відправна точка, а не завершальний етап педагогічного становлення особистості (Кравцова, 2017). У науковому дискурсі утверджується якісно нова модель ролі вчителя: замість виконавця готового навчального плану – педагог-менеджер, що самостійно організовує, проектує, координує освітній процес та здійснює його рефлексивний аналіз. В умовах нової освітньої парадигми НУШ учитель постає не як транслятор готових знань, а як активний суб'єкт, що конструює освітнє середовище, здійснює управління навчальним процесом і налагоджує продуктивну взаємодію з усіма учасниками – здобувачами освіти, їхніми родинами та адміністрацією закладу (Кравцова, 2019).

Проблематика становлення професійної позиції педагогів початкової школи привертає стабільну дослідницьку увагу у вітчизняній і світовій науці. Серед українських учених питання педагогічного професіоналізму та формування позиції педагога вивчали І. Зязюн, Л. Кондрашова, Є. Лодатко, О. Дубасенюк, В. Ягупов, М. Гриньова та ін. У зарубіжній науковій традиції суттєвий внесок у дослідження цієї теми зробили E. Coşarba, H. Tokos, K. Pham, L.-H. Do та ін. Водночас, незважаючи на значний масив напрацювань, питання побудови цілісної теоретичної моделі формування професійної позиції майбутнього вчителя початкових класів в умовах системи фахової підготовки залишається недостатньо висвітленим у наукових джерелах.

Мета та завдання дослідження. Публікація має на меті розкрити теоретико-методологічне підґрунтя становлення професійної позиції майбутніх учителів початкових класів у системі вищої педагогічної освіти, а також науково обґрунтувати роль фахової підготовки у процесі розвитку педагогічного

професіоналізму. Досягнення поставленої мети здійснюється через виконання конкретних дослідницьких завдань: 1) уточнення змістового наповнення понять «фахова підготовка», «позиція», «суб'єктність», «професійна позиція»; 2) порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду вивчення означеної проблеми; 3) формулювання авторського визначення поняття «професійна позиція майбутнього вчителя початкових класів».

Матеріали та методи дослідження. Реалізація мети дослідження забезпечувалася застосуванням комплексу науково-педагогічних методів: аналітико-синтетичного опрацювання наукової літератури з порушеної проблеми; порівняльного зіставлення вітчизняних і зарубіжних підходів до підготовки педагогічних кадрів; систематизації та узагальнення накопиченого педагогічного досвіду; концептуального моделювання та понятійно-категоріального аналізу ключових дефініцій дослідження.

Результати дослідження. У науково-педагогічному дискурсі «підготовка» розуміється як цілеспрямований процес формування та збагачення фахових настанов, знань і практичних умінь, що є необхідними майбутньому педагогу для успішного виконання професійних функцій і нестандартного розв'язання завдань педагогічної діяльності (Словник-довідник з професійної педагогіки, 2006). В. Луговий, О. Слюсаренко та Ж. Таланова конкретизують це поняття, зазначаючи, що «підготовка (англ. training) – це освіта, яка спрямована на досягнення конкретних навчальних цілей, особливо в рамках професійної освіти» (Луговий та ін., 2012: 303). Водночас поняття «професійна підготовка» охоплює цілісну сукупність спеціалізованих знань, умінь і навичок, особистісних якостей, накопиченого досвіду та ustalених норм поведінки, що в сукупності забезпечують ефективне здійснення діяльності в певній фаховій галузі (Гончаренко, 2011).

Спираючись на вищенаведені міркування та положення, слід зазначити, що фахова підготовка майбутніх учителів початкової школи до педагогічної діяльності має творчий характер та виступає визначальним чинником становлення їхньої професійної позиції як ключової ознаки педагогічного професіоналізму. Змістово-цільова спрямованість такої підготовки передбачає: втілення цілей і змісту початкової освіти відповідно до чинної освітньої парадигми; формування культуровідповідного сприйняття й розуміння світу; сприяння духовно-моральному становленню особистості учня молодшого шкільного віку; залучення молодших школярів до засвоєння соціокультурних норм, цінностей і традицій національної культури; розвиток у школярів розуміння важливості власного фізичного та інтелектуального зростання.

Л. Кондрашова та Є. Лодатко підкреслюють необхідність посилення особистісно-орієнтованої складової освітнього процесу у початковій школі, кваліфікуючи його як людиноцентриський за своєю природою. На думку цих науковців, його сутність полягає у підготовці дитини до повноцінної й гідної участі в суспільному житті, у наданні постійної психологічної підтримки та педагогічного супроводу на всіх вікових етапах дорослішання – у процесі ціннісного самовизначення та побудови індивідуальної моделі успішної поведінки і програми майбутнього життя (Лодатко, Кондрашова, 2015: 24).

Разом із тим дослідники наголошують на багатовимірній складності зазначеного процесу, обумовленій низкою чинників: учителям початкової школи доводиться одночасно викладати кілька різних навчальних предметів; кожний з них вимагає опанування самостійної методичної системи, що не піддається механічному перенесенню на інший предмет; окремі навчальні предмети різняться між собою рівнями абстрагування та логічної організації понятійного апарату; нарешті, якісне викладання на початковому рівні освіти потребує від педагога постійної активізації творчого педагогічного мислення.

Вивчення наукової літератури засвідчує, що дослідники, як правило, зосереджуються або на інформаційно-змістовому, або на процесуально-технологічному вимірі фахової підготовки, розглядаючи їх відокремлено. Проте підвищення результативності освітнього процесу у закладі вищої освіти можливе лише за умови органічного поєднання обох цих аспектів, щоб педагогічні знання слугували не лише джерелом теоретичної інформації, а й інструментом формування фахового образу сучасного вчителя, вироблення його активної педагогічної позиції та індивідуального творчого стилю роботи.

Узгодженість між змістовим і процесуальним вимірами фахової підготовки досяжна виключно через включення студентів у діяльність, відповідну її меті й специфіці засвоєваних знань. Залучення особистості до такої діяльності являє собою особливий психологічний стан, у якому органічно поєднуються об'єктивний вимір – реальна діяльнісна участь – та суб'єктивний – особистісне ставлення до неї. Розвивальна функція фахової підготовки щодо становлення професійної позиції забезпечується не будь-якою діяльністю, а лише тією, яка характеризується чіткою сукупністю якісних ознак: аксіологічно-цільовою структурою; визначеними умовами реалізації; відпрацьованою системою методів і тактичних прийомів; наявністю планування та способів прийняття рішень; механізмами перевірки результатів; функціональним наповненням; конкретним змістом і різноманітними формами організації.

Лише в умовах реальної активної діяльності у студентів виникає усвідомлення необхідності формування власної педагогічної позиції, відбувається осмислення індивідуальних ресурсів

і здібностей, здійснюється самостійне проектування траєкторії власного розвитку. Спираючись на дослідження Л. Велитченка, можна констатувати, що процес формування професійної позиції відбувається у двох взаємопов'язаних напрямках: перший – пов'язаний з рефлексивним осмисленням власного фахового «Я»; другий – зі з'ясуванням сутнісних особливостей педагогічної діяльності (Велитченко, 2008: 13–18).

Педагогічна діяльність посідає центральне місце серед чинників фахового становлення майбутнього вчителя початкової школи. Як наголошує В. Ягупов, «професійна діяльність педагога – це специфічний вид людської діяльності, спрямований на трансляцію соціокультурного досвіду та створення умов для розвитку особистості учня» (Ягупов, 2002: 89). Результативність педагогічної праці визначається передусім рівнем особистісного та фахового розвитку вчителя – його самостійністю й готовністю приймати відповідальні рішення, здатністю підходити до будь-якої задачі нестандартно й творчо, умінням безупинно збагачувати свій педагогічний досвід, комунікативною відкритістю, схильністю до продуктивної взаємодії та соціально-фаховою відповідальністю. Усі ці якості знаходять своє інтегральне вираження у змісті активної професійної позиції педагога.

М. Гриньова розкриває природу педагогічного професіоналізму через призму зливої єдності різних рівнів фахових цінностей: ціннісно-цільових і мотиваційних; технологічних; особистісно-якісних; ціннісно-відносинних, – які в сукупності утворюють своєрідну систему координат, що визначає напрям руху вчителя в соціальному, духовному, фаховому та особистісному вимірах педагогічної діяльності (Гриньова, 2009: 28).

Педагогічний професіоналізм є складним особистісним утворенням, яке органічно інтегрує вимоги до особистості вчителя з особливостями його фахово-педагогічної діяльності; при цьому інтегральним показником цього утворення виступає саме професійна позиція педагога. Остання перебуває в нерозривному зв'язку з фундаментальними філософськими категоріями: «особистість», «діяльність» та «суб'єктність». У традиції філософського мислення позиція трактується як «стійка система ставлень людини до певних аспектів дійсності, що виявляється в її діяльності та поведінці» (Гончаренко, 1997: 383).

А. Кузьмінський окреслює особистість педагога як «системну якість індивіда, що характеризується засвоєнням суспільного досвіду, включенням у систему суспільних відносин та активним перетворенням світу» (Кузьмінський, 2005: 124). У цьому розумінні позиція постає як безпосередній вияв особистості педагога в просторі його фахової діяльності, як зовнішньо зафіксована форма внутрішнього самовизначення.

Суб'єктність у контексті характеристики фахового образу педагога означає набуту здатність знаходити індивідуальні шляхи самореалізації, гнучко реагувати на мінливі педагогічні ситуації, виявляти стійку особистісну активність, культивувати власний педагогічний стиль, а також прогнозувати й усвідомлено визначати як стратегічні орієнтири, так і тактичні цілі своєї діяльності (Морзе, Кузьменко, 2014: 56). Суб'єктність вчителя постає як особлива форма самовиявлення й свідомої організації його діяльнісної активності – у ставленні до самого себе як суб'єкта, до інших учасників освітнього процесу як до унікальних особистостей, а також до власної педагогічної праці як до поля інноваційної та творчої реалізації (Бежанова, 2020). Центральним структурним утворенням суб'єктності педагога є його суб'єктна позиція, що являє собою стійку, гуманістично зорієнтовану систему відношень між власним досвідом та усвідомленням себе як активного діяча.

Для розуміння природи професійної позиції особливу теоретичну цінність має концепція С. Максименка, присвячена генетичним засадам здійснення особистості. Учений доводить, що «особистість здійснює себе через реалізацію внутрішнього потенціалу в зовнішній діяльності» (Максименко, 2006: 78). Принципово важливим є також його твердження про те, що «людина не просто пристосовується до зовнішніх умов, а й активно перетворює їх відповідно до власних цілей та цінностей» (Максименко, 2006: 124). Ці положення підкреслюють творчу й перетворювальну природу людської особистості, яка лежить в основі педагогічної позиції.

У педагогічній спадщині І. Зязюна професійна позиція педагога постає серцевиною педагогічної майстерності – тим фундаментом, на якому зводиться вся будівля фахової педагогічної діяльності. Дослідник акцентував, що «справжній майстер – це вчитель, який не лише володіє методикою викладання, а й має чітку життєву та професійну позицію, усвідомлює високу місію педагога» (Зязюн, 2004: 45).

У свою чергу, С. Гончаренко визначає «педагогічну позицію» як систему «інтелектуальних, вольових та емоційно-оцінних ставлень до світу, педагогічної дійсності та педагогічної діяльності зокрема, що є джерелом активності педагога» (Гончаренко, 2011).

О. Дубасенюк характеризує професійну позицію педагога як «інтегративну характеристику особистості, що відображає систему його ціннісних орієнтацій, особистісних смислів і способів їх реалізації в педагогічній діяльності» (Дубасенюк, 2011: 178). Особливо значущим є наголос дослідниці на тому,

що ця позиція не зводиться до простої суми фахових якостей, а є цілісним особистісним утворенням, яке детермінує весь характер педагогічної поведінки.

С. Сисоєва, акцентуючи на суб'єктній природі педагогічної праці, розглядає «професійну позицію» як «спосіб реалізації педагогом власних базових цінностей у професійній діяльності, що виявляється в усвідомленні себе суб'єктом цієї діяльності» (Сисоєва, 2006: 156). Таке тлумачення висвітлює активно-суб'єктну роль учителя, його здатність до усвідомленого самовизначення й самореалізації в обраній фаховій сфері.

Зарубіжна педагогічна думка також пройшла власний шлях у дослідженні категорії «професійна позиція вчителя». У західноєвропейській і американській традиції провідне місце посіла концепція «teacher beliefs» (переконань учителя), яка стала основою численних емпіричних досліджень, що з'ясовують вплив особистих переконань педагога на характер його практичної роботи. Е. Соґарбă та Н. Торкос констатують, що «вчителі початкової школи формують свою професійну ідентичність на основі цінностей, визначених їхньою педагогічною посадою» (Соґарбă, Торкос, 2020). Результати досліджень К. Pham та співавторів, проведених на матеріалі педагогічної практики вчителів початкових шкіл В'єтнаму, засвідчують, що «вчителі проявляють самостійність, колеґіальність та ситуативність у своїй професійній діяльності» (Pham et al., 2024), що дозволяє говорити про поліфонічний, ситуаційно зумовлений і динамічний характер педагогічної позиції в умовах освітніх реформ.

Проведений комплексний аналіз наукових джерел дає підстави розглядати професійну позицію як інтегративне особистісне утворення, сутністю якого є усвідомлена, аксіологічно вмотивована система ціннісних орієнтацій, фахових смислів, мотивів і педагогічних установок, що визначає характер ставлення педагога до вихованців, до власної педагогічної практики та до себе як суб'єкта цієї практики, і яка знаходить своє практичне вираження у конкретних способах педагогічної поведінки й творчої педагогічної дії.

Обговорення результатів. Узагальнення результатів проведеного дослідження підтверджує, що проблема становлення професійної позиції майбутніх учителів має складний, багаторівневий характер. У вітчизняній педагогічній науці вона традиційно розглядається крізь призму педагогічного професіоналізму й майстерності (Зязюн, 2004; Гончаренко, 2011; Кондрашов, 2019), тоді як у зарубіжних підходах переважає розгляд у контексті «teacher beliefs» і «professional identity» (Соґарбă, Торкос, 2020; Pham et al., 2024). Дискусійним залишається питання про характер співвідношення понять «суб'єктність» і «професійна позиція» та їхньої взаємообумовленості. Отримані в ході дослідження результати підтверджують, що суб'єктність є конститутивним структурним компонентом педагогічної позиції; водночас подальших наукових розвідок потребують питання механізмів і педагогічних умов її ефективного формування в реальній освітній практиці.

Висновки. На підставі результатів теоретичного аналізу обґрунтовуємо власне розуміння поняття «професійна позиція майбутнього вчителя початкових класів» як *складне особистісне утворення, що об'єднує в собі інноваційні погляди й образ дій суб'єкта педагогічної діяльності в різноманітних ситуаціях професійної спрямованості, креативні дії, що допускають можливість вибору раціональних способів, прийомів і засобів у вирішенні професійних проблем і досягнення запланованих результатів у сфері творчої педагогічної праці.*

Ефективність формування цієї позиції в умовах вищої педагогічної освіти визначається: свідомим переходом студентів з позиції пасивного об'єкта до ролі активного суб'єкта власного фахового становлення; продуктивним поєднанням теоретичних знань із практичними вміннями та їхнім перетворенням на дієві засоби педагогічної діяльності; цілеспрямованою активізацією творчого мислення, самостійності й ініціативності; формуванням стійкої внутрішньої мотивації до безперервного фахового самовдосконалення. Перспективний напрям подальших наукових пошуків убачається у проєктуванні та практичній перевірці педагогічної моделі цілеспрямованого формування активної професійної позиції майбутніх учителів початкових класів у процесі їхньої фахової підготовки у вищій школі.

Література

- Бежанова Н. Л. Розвиток готовності вчителів до інноваційної діяльності в умовах неформальної освіти : монографія. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. 256 с.
- Велитченко Л. К. Концептуальні основи визначення поняття педагогічної взаємодії. *Наука і освіта*. 2008. № 3. С. 13–18.
- Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. й виправл. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
- Гриньова М. В. Методологія педагогічної діяльності : навч. посібник. Полтава : АСМІ, 2009. 152 с.
- Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 412 с.

- Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
- Кондрашов М. М. Управління якістю підготовки майбутніх учителів до успішної професійної діяльності: теоретико-методичний аспект: монографія. Черкаси, 2019. 458 с.
- Лодатко Є. О., Кондрашова Л. В. Учитель початкової школи в сучасному освітньому просторі : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2015. 216 с.
- Кравцова І. Підготовка та професійний розвиток учителя початкових класів на шляху до нової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. № 8 (72). С. 148–156.
- Кравцова А. О. Вчитель початкової школи як менеджер освітнього процесу в умовах Нової української школи. Кривий Ріг : КДПУ, 2019. URL: <https://doi.org/10.31812/123456789/3685>
- Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.
- Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. Освіта дорослих у контексті Болонського процесу. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 2. С. 298–310.
- Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : КММ, 2006. 240 с.
- Морзе Н. В., Кузьменко Л. В. Суб'єктність як складова професійної позиції педагога. Нові технології навчання. 2014. № 78. С. 52–58.
- Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
- Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 376 с.
- Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
- Coşarba E., Torkos H. The Professional Values of Primary School Teachers. *Agora Psicho-Pragmatica*. 2020. Vol. 14, No. 1. P. 106–116. URL: <https://www.uav.ro/jour/index.php/app/article/view/1491>
- Professional development of primary school teachers in Vietnamese educational reform context: an analysis from a sociocultural perspective / K. T. Pham, L.-H. T. Do, H.-V. T. Dinh et al. *Education* 3-13. 2024. Vol. 52, No. 3. P. 428–443. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004279.2023.2168502>

Professional training of future primary school teachers for professional position formation

Barulina Yuliia

*PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor, Associate Professor
at the Department of Primary Education
Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine*

The article is dedicated to the current issue of professional training of future primary school teachers for the formation of their active professional position in the context of Ukrainian education reform (New Ukrainian School). The purpose of the article is to reveal the theoretical foundations of forming the professional position of future primary school teachers in the system of higher pedagogical education and to substantiate the role of professional training in developing pedagogical professionalism. The research methods include theoretical analysis and synthesis of scientific literature, systematisation and generalisation of national and international pedagogical experience, and conceptual modelling. The study examines the concepts of «training», «professional training», «position», «subjectivity» and «professional position» through the lens of philosophical and pedagogical categories. Special attention is paid to subjectivity as a structure-forming element of the teacher's professional position, as well as the role of pedagogical activity in the development of the teacher's personality. The views of domestic and foreign scholars on the essence and structure of professional position are analysed. The results demonstrate that effective formation of professional position of future primary school teachers is ensured by the transition of students from the position of object to the position of subject of professional training, harmonisation of theoretical knowledge with practical activity, and development of creative potential and reflective abilities. An authorial interpretation of the concept of «professional position of a future primary school teacher» is proposed as a complex personal formation that combines innovative views and patterns of action of the subject of pedagogical activity in various professionally oriented situations.

Keywords: *professional training, future primary school teacher, professional position, subjectivity, pedagogical professionalism, New Ukrainian School, pedagogical activity, educational management.*

References

- Bezhanova, N. L. (2020). Rozvytok hotovnosti vchyteliv do innovatsiinoi diialnosti v umovakh neformalnoi osvity [Development of teachers' readiness for innovative activity in non-formal education]. Odessa: Bukaiev Vadym Viktorovych. [in Ukrainian].

Velytchenko, L. K. (2008). Kontseptualni osnovy vyznachennia poniattia pedahohichnoi vzaiemodii [Conceptual foundations for defining the concept of pedagogical interaction]. *Nauka i osvita*, 3, 13–18. [in Ukrainian].

Honcharenko, S. U. (2011). Ukrainskyi pedahohichniy entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopaedic dictionary] (2nd ed., rev. and enl.). Rivne: Volynski oberehy. [in Ukrainian].

Hrynova, M. V. (2009). Metodolohiia pedahohichnoi diialnosti [Methodology of pedagogical activity]. Poltava: ASMI. [in Ukrainian].

Dubaseniuk, O. A. (2011). Profesiina pedahohichna osvita: kompetentnisnyi pidkhd [Professional pedagogical education: a competency-based approach]. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian].

Ziazun, I. A. (2004). Pedahohichna maisternist [Pedagogical mastery]. Kyiv: Vyscha shkola. [in Ukrainian].

Kondrashov, M. M. (2019). Upravlinnia yakistiu pidhotovky maibutnikh uchyteliv do uspishnoi profesiinoi diialnosti: teoretyko-metodychnyi aspekt [Quality management of future teachers' training for successful professional activity: theoretical and methodological aspect]. Cherkasy. [in Ukrainian].

Kondrashova, L. V., & Lodatko, Ye. O. (2015). Uchytel pochatkovoї shkoly v suchasnomu osvithnomu prostori [Primary school teacher in the modern educational space]. Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim. [in Ukrainian].

Kravtsova, I. (2017). Pidhotovka ta profesiinyi rozvytok uchytelia pochatkovykh klasiv na shliakhu do novoi shkoly [Preparation and professional development of primary school teachers on the way to the new school]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 8(72), 148–156. [in Ukrainian].

Kravtsova, A. O. (2019). Vchytel pochatkovoї shkoly yak menedzher osvithnoho protsesu v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly [Primary school teacher as a manager of the educational process in the conditions of the New Ukrainian School]. Kryvyi Rih: KDPU. <https://doi.org/10.31812/123456789/3685> [in Ukrainian].

Kuzminskyi, A. I. (2005). Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of higher education]. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].

Luhovyi, V. I., Sliusarenko, O. M., & Talanova, Zh. V. (2012). Osvita doroslykh u konteksti Bolonskoho protsesu [Adult education in the context of the Bologna process]. *Pedahohika i psykholohiia*, 2, 298–310. [in Ukrainian].

Maksymenko, S. D. (2006). Heneza zdiisnennia osobystosti [The genesis of personality realization]. Kyiv: KMM. [in Ukrainian].

Morze, N. V., & Kuzmenko, L. V. (2014). Subiektivnist yak skladova profesiinoi pozytsii pedahoha [Subjectivity as a component of the professional position]. *Novi tekhnolohii navchannia*, 78, 52–58. [in Ukrainian].

Sysoieva, S. O. (2006). Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [Foundations of pedagogical creativity]. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian].

Semenova, A. V. (Ed.). (2006). Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky [Glossary of professional pedagogy]. Odesa: Palmira. [in Ukrainian].

Yahupov, V. V. (2002). Pedahohika [Pedagogy]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

Coşarbaş, E., & Torkos, H. (2020). The professional values of primary school teachers. *Agora Psicho-Pragmatica*, 14(1), 106–116. <https://www.uav.ro/jour/index.php/app/article/view/1491>

Pham, K. T., Do, L.-H. T., Dinh, H.-V. T., et al. (2024). Professional development of primary school teachers in Vietnamese educational reform context: an analysis from a sociocultural perspective. *Education 3-13*, 52(3), 428–443. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004279.2023.2168502>

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
(CC BY 4.0)

Received: April 20, 2026

Accepted: May 14, 2026

Published: May 28, 2026